

Ryszard F. Sadowski

"History and theory in anthropology", Alan Barnard, Cambridge 2000 : [recenzja]

Seminare. Poszukiwania naukowe 23, 497-499

2006

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Alan Barnard, *History and Theory in Anthropology*, Cambridge University Press 2000, xii + ss. 243.

Alan Barnard rozpoczął swoje studia antropologiczne w George Washington University w USA, a następnie przeniósł się do Kanady, gdzie uzyskał tytuł magistra na McMaster University. Pracę doktorską przedstawił w University of London. Prowadził prace terenowe w Afryce, gdzie badał buszmenów i inne plemiona w Botswanie, Namibii i Republice Południowej Afryki. Aktualnie jest zatrudniony w School of Social and Political Studies w Edynburgu. Napisał wiele artykułów i książek z zakresu antropologii. Doczekały się one licznych tłumaczeń m.in. na język hiszpański, francuski, włoski, rosyjski, chiński, japoński, koreański, a nawet język polski, w którym *History and Theory in Anthropology* ma się niebawem ukazać. Do najbardziej znanych pozycji Barnarda należą: *Social Anthropology: A Concise Introduction for Students* (2000); *The Hunter-Gatherer Peoples: Three Lectures Presented in Argentina* (2001); *Hunter-Gatherers in History, Archaeology and Anthropology* (2004) oraz prace zbiorowe: *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology* (1996); *Graveyards of the Dinosaurs: What It's Like to Discover Prehistoric Creatures* (2000); oraz *New Dinos: The Latest Finds! The Coolest Dinosaur Discoveries!* (2003).

Barnard w swoich badaniach podejmuje zagadnienia związane z kulturami zbieracko-łowickim Afryki Południowej, szczególnie interesuje się plemieniem *Khoisan*. Ponadto zajmuje się historią antropologii, specjalizuje się w koncepcjach antropologicznych XVIII w. Jego książka *History and Theory in Anthropology (Historia i teoria w antropologii)* wpisuje się więc w centrum jego zainteresowań. Pozycja ta składa się ze wstępu, jedenastu rozdziałów, słownika terminów antropologicznych, indeksu osobowo-przedmiotowego, oraz imiennego indeksu antropologów z wyszczególnionym okresem ich życia. Barnard wskazuje, że układ poszczególnych rozdziałów jest tak pomyślany, by prowadzić czytelnika od ujęć diachronicznych, poprzez synchroniczne do interaktywnych oraz od nacisku kładzionego na społeczność (szczególnie w rozdziałach 5 i 6) do silniejszego zaakcentowania kultury (rozdziały od 7 do 10).

Alan Barnard jest świadom, że zabierając się do pracy nad kolejną książką przedstawiającą historię stosunkowo młodej, aczkolwiek dojrzałej i rozbudowanej dyscypliny naukowej, wpisuje się w poczet wielu autorów, którzy zmierzali się z tym trudnym wyzwaniem. Jako cel stawia sobie przedstawienie rozwoju myśli antropologicznej na tle poglądów przedstawicieli poszczególnych koncepcji antropologicznych. Autor stara się podkreślić kontynuację i transformację antropologicznych koncepcji. Dla osób, które chciałyby pogłębić znajomość poszczególnych zagadnień, do każdego rozdziału dołączono listę najbardziej reprezentatywnych publikacji w danym temacie.

Wprowadzający rozdział – *Wizje antropologii* – przedstawia zasadnicze ujęcia tej dyscypliny nauki. Autor stwierdza, że uzależnione są one od stawianych przez antropologów pytań, które wynikają z relacji między antropologiczną teorią a wynikami badań terenowych. Barnard klasyfikuje poszczególne ujęcia antropologii na diachroniczne, synchroniczne lub interaktywne wskazując jednocześnie na trudności związane z jednoznaczną klasyfikacją niektórych stanowisk, ponieważ ich granice są nieostre. Historia antropologii jest często historią zmieniających się pytań, przy czym znaczącym elementem w tym procesie są zmiany i kontynuacje poszczególnych paradygmatów w ujmowaniu tej dziedziny nauki. Autor podkreśla, że w uprawianiu tej dyscypliny nieobejętne są także tradycje narodowe.

Rozdział drugi – *Prekursorzy tradycji antropologicznych* – wskazuje na bezpośrednią historię leżącą u podstaw wyłonienia się dyscypliny naukowej, którą określamy dziś jako antropologię społeczną i kulturową. Początków antropologii można dopatrywać się w XVII i XVIII w. Na dowód tego Barnard powołuje się na takich filozofów jak Grotius, Pufendorf, Hobbes, Lock, Monteskiusz i Rousseau. Ukazuje, w jaki sposób rodziły się koncepcje prawa naturalnego i umowy społecznej oraz myśli socjologicznej i antropologicznej. Takie zagadnienia, jak tradycje biologiczne i antropologiczne na temat ewolucji, ewolucjonizm jednoliniowy, ewolucjonizm uniwersalny, ewolucjonizm

wieloliniowy i koncepcję ekologii kulturowej oraz neodarwinizm prezentuje część pt. *Zmieniające się perspektywy na temat ewolucji*.

Natomiast *Teorie dyfuzjonistyczne i teorie regionalnej kultury (Diffusionist and culture-area theories)* przedstawia dyfuzjonizm i jego prekursorów oraz podejście *culture-area* i regionalne (*regional approaches*). Rozdział piąty zatytułowany *Funkcjonalizm i strukturalny funkcjonalizm* prezentuje koncepcje ewolucjonistyczne, wskazując na nie, jako na źródło, z którego wyrósł funkcjonalizm antropologiczny oraz przedstawia wkład Emile Durkheima w kształtowanie się funkcjonalizmu strukturalnego. Ponadto ukazany jest funkcjonalizm w wersji Bronisława Malinowskiego i funkcjonalizm strukturalny Radcliffe-Browna oraz wpływ tych uczonych na współczesną myśl antropologiczną.

Trzy ujęcia antropologii, jako zwieńczenie podejścia do antropologii akcentującej aspekt „społeczny”, zawiera rozdział *Perspektywy zorientowane na działanie, procesualne oraz marksistowskie (Action-centered, processual, and Marxist perspectives)*. Ujęcie skupiające się na działaniu oraz ujęcie procesualne mają swoje źródła w myśli Webera i Simmela. Barnard przedstawia transakcjonalizm, dorobek Szkoły Manchesterskiej, podstawowe koncepcje, leżące u podstaw antropologii marksistowskiej, marksizm strukturalny Godeliera oraz trzy debaty etnograficzne: Fredman kontra Leach; Wilmsen kontra Lee i Obeyesekere kontra Sahlins.

Kolejna część zatytułowana *Od relatywizmu do nauk kognitywnych* prezentuje wkład Franza Boasa w powstanie relatywizmu kulturowego. Zwrócono uwagę na rolę, jaką odegrały badania języka i psychologia w kształtowaniu się nowych prądów antropologicznych. Główne idee antropologicznego strukturalizmu Lévi-Straussa, czerpiącego swą wiedzę z ogromnej liczby źródeł, przedstawia *Strukturalizm od lingwistyki do antropologii*. Omówione tu także zostało zaangażowanie Ferdinanda de Saussure w powstanie lingwistyki strukturalnej.

W rozdziale dziewiątym – *Poststrukturaliści, feministki i (inni) indywidualiści* Barnard podkreśla, że jedną wspólną cechą tych nurtów: jest pragnienie odejścia od dość formalistycznych ujęć antropologii, jakimi są funkcjonalizm i strukturalizm. Wskazane jest skierowanie się ku luźniejszemu, choć jednocześnie bardziej złożonemu, próbom zrozumienia relacji zachodzących pomiędzy kulturą i działaniem społecznym, przy czym konieczne jest tu podkreślenie znaczenia władzy. Autor przedstawia poglądy Derridy, Althussera i Lacona oraz ich wpływ na antropologię, w której dużą rolę odgrywa feminizm. Za antropologicznych indywidualistów uznani zostali Gregory Bateson i Mary Douglas, mimo że nie są antropologami. Ich prace wniosły jednak do tej dyscypliny wiele interesujących idei. Interpretatywne ujęcia antropologii Evans-Pritcharda i Geertza, globalizację i koncepcje postmodernistyczne wraz z ich krytyką, odnaleźć można w rozdziale pt. *Ujęcia postmodernistyczne i interpretatywne*. W *Podsumowaniu* omówiony został wpływ poszczególnych szkół narodowych, a szczególnie francuskiej, brytyjskiej, niemiecko-austriackiej i amerykańskiej, na kształtowanie się koncepcji antropologicznych. Rozdział ten przedstawia także perspektywy dalszego rozwoju antropologii.

Barnard zaopatrzył swoją książkę w dwa dodatki. Pierwszy zawiera listę ponad dwustu najbardziej znanych antropologów z wyszczególnieniem okresu ich życia, a drugi to liczącą ponad dwadzieścia stron słownik podstawowych terminów, który ma pomóc początkującemu czytelnikowi w zrozumieniu prezentowanych treści. Ponadto Autor dołącza bogatą bibliografię użytą w książce oraz starannie przygotowany indeks osobowo-przedmiotowy. Cenną wskazówką dla czytelnika są też zaznaczone w nawiasach daty pierwszych wydań poszczególnych pozycji. Znacząco ułatwia to umiejscowienie w czasie poszczególnych stanowisk.

Wydaje się, że nie bez znaczenia dla kształtu książki jest fakt, iż autor jest związany z *School of Social and Political Studies* w Edynburgu. Barnard dużo uwagi poświęca bowiem antropologii brytyjskiej, szczególnie zaś Radcliffe-Brownowi i Malinowskiemu. Należy jednak podkreślić, że nie zaniedbał prezentacji kontynentalnych koncepcji europejskich, jak i myśli antropologów amerykańskich. Wątpliwości budzi próba ogólnej syntezy i klasyfikacji poszczególnych stanowisk antropologicznych zamieszczona już w pierwszym rozdziale. Stanowi to trudność, szczególnie dla początkujących adeptów antropologii, do których, zgodnie z intencją Autora, książka w głównej mierze jest kierowana. Próba klasyfikacji i pewnej syntezy, w sposób naturalny powinna znaleźć się w rozdziale ostatnim, gdy

czytelnik zapozna się z prezentowanymi wcześniej stanowiskami i łatwiej dostrzeże różnice i podobieństwa poszczególnych koncepcji. Ciekawe natomiast wydaje się wskazanie korzeni antropologii w myśli filozoficznej XVII i XVIII w. Dla dyscypliny, która uzyskała samodzielność stosunkowo niedawno, ważne jest uświadomienie sobie źródeł swego pochodzenia. Z podejścia do tematu można się zorientować, że Barnard traktuje antropologię jako zlepek wielu różnych koncepcji, które wzajemnie się uzupełniają i pozwalają lepiej zrozumieć człowieka i kreowany przez niego świat. Zarysowując współczesne trendy antropologiczne, Autor wskazuje na trzy zasadnicze ujęcia tej dyscypliny, akcentujące odpowiednio: strukturę, działanie lub interpretację. Możliwe natomiast, a nawet prawdopodobne, wydaje się różnorodne połączenie tych akcentów. Rzeczywistość współczesnej nauki wskazuje przecież, że najciekawsze odkrycia dokonują się na pograniczu koncepcji i dyscyplin naukowych. Interdyscyplinarne badania i różnorodność metod i technik stosowanych w danych dyscyplinach zmusza do odchodzenia od wąskich specjalizacji i jednoaspektowych perspektyw. Tylko takie ujęcie gwarantuje dynamiczny rozwój antropologii kulturowej.

Książka, która pretenduje do ukazania historii jakiejś dyscypliny, powinna czytelnie przedstawiać poszczególne poglądy i stanowiska, co jak się zdaje, udało się Autorowi. Można jednak oczekiwać od takiej pozycji wyraźniejszego zaakcentowania różnic i podobieństw między prezentowanymi stanowiskami. Wczytując się w książkę Barnarda, czytelnik może poczuć się nieco zagubiony, ponieważ niektóre koncepcje i poglądy nachodzą na siebie. Może też stracić orientację, dotyczącą ram poszczególnych nurtów. Wydaje się, że powodem tego typu niedociągnięć jest zarówno złożoność omawianych zagadnień, jak i brak dbałości ze strony Autora.

Pomimo pewnych mankamentów, należy wyraźnie stwierdzić, że *History and Theory in Anthropology* jest pozycją, która rzetelnie prezentuje kształtowanie się antropologii i wskazuje współczesne tendencje obecne w tej dyscyplinie. Jak każda historia, napisana jest z określonej perspektywy. Na pewno znajdują się tacy czytelnicy, którzy nie zgodzą się z niektórymi tezami w niej zawartymi. Nie można jednak opierać swoich poglądów wyłącznie na podstawie jednego punktu widzenia. Barnard zaproponował interesującą wizję powstawania i rozwoju antropologii społecznej i kulturowej z podkreśleniem myśli filozoficznej XVII i XVIII w. Takie ujęcie tematu z całą pewnością może przyczynić się do lepszego zrozumienia tej, liczącej już ponad sto lat, rozległej i dojrzałej dyscypliny naukowej.

ks. Ryszard F. Sadowski SDB
UKSW, Warszawa

New Directions in Anthropology & Environment. Intersections, red. C.L. Crumley, A.E. van Deventer, J.J. Fletcher, AltaMira Press 2001, ss. xi + 308.

Książka *New Directions in Anthropology & Environment. Intersections* (Nowe kierunki w antropologii i naukach o środowisku naturalnym. Punkty styczne) jest próbą przedstawienia zasadniczych tematów podejmowanych w ramach antropologii środowiskowej. Książka jest podzielona na trzy części: I. *Defining Environment and Interpreting* (Określenie środowiska naturalnego i interpretacja przyrody); II. *Beliefs, Values, and Environmental Justice* (Wierzenia, wartości i środowiskowa sprawiedliwość); oraz III. *Application and Engagement* (Zastosowanie i zaangażowanie).

Wyboru tematów i autorów przedstawiających poszczególne zagadnienia dokonała Carole L. Crumley wraz z Elizabeth van Deventer i Josephem J. Fletcherem. Crumley jest profesorem antropologii na Wydziale Antropologii *University of North Carolina* w Chapel Hill w Stanach Zjednoczonych oraz członkiem licznych towarzystw naukowych, międzynarodowych programów ba-